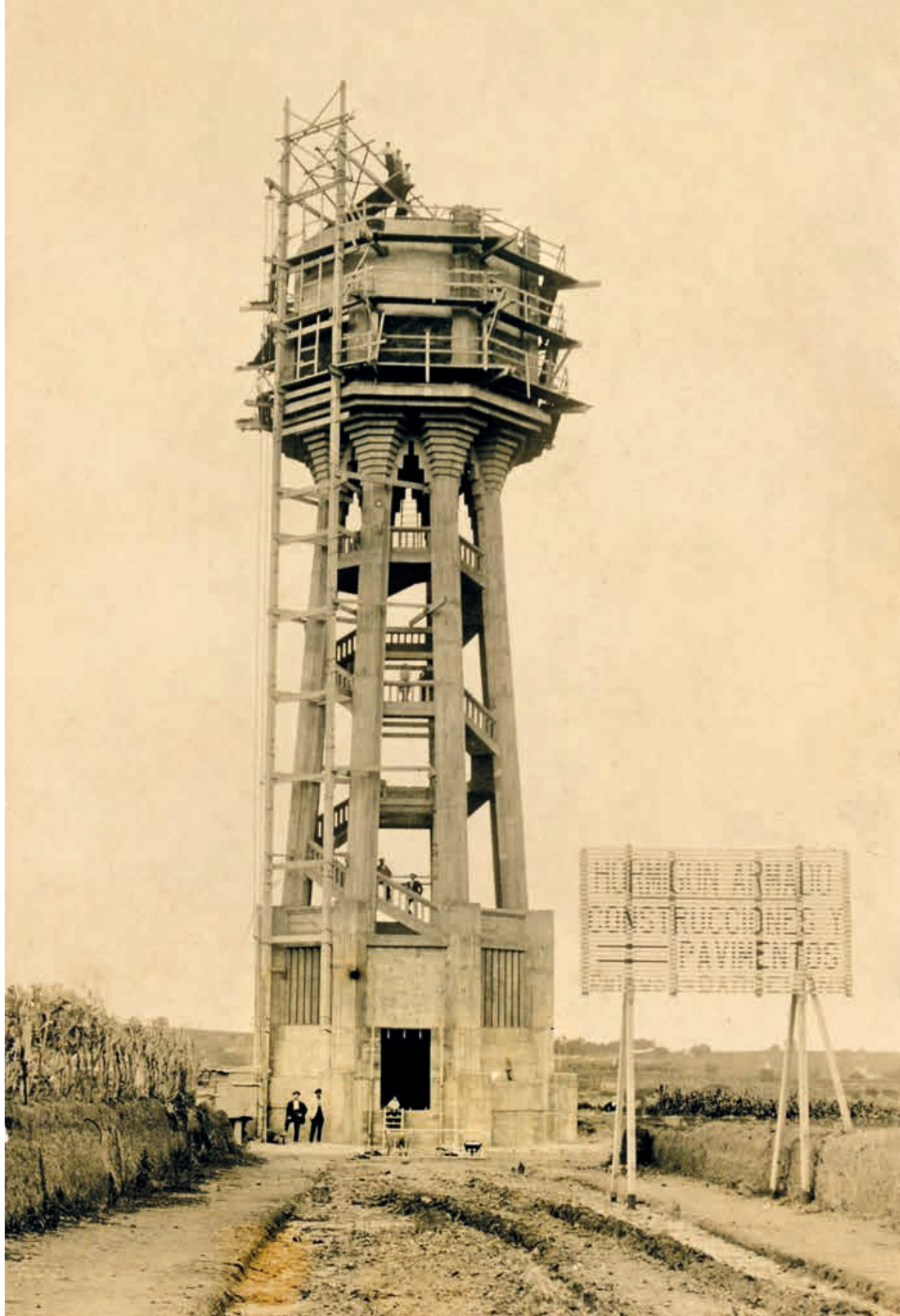

OBJECTIU SABADELL

David González Ruiz

• • • • •

OBJECTIU SABADELL

HISTÒRIA DE LA FOTOGRAFIA 1860-1936

Ajuntament de Sabadell

 Museu d'Art
Museu d'Història
de Sabadell

 Arxiu Històric
de Sabadell

 efadós

OBJECTIU SABADELL

Primera edició: desembre 2023

© dels textos, David González Ruiz
© de la presentació, Engràcia Torrella Suñé
© de la presentació, Joan Comasòlivas Font
© del pròleg, María de los Santos García Felguera

© de la selecció d’imatges, David González Ruiz
© de les fotografies, diversos autors
© d’aquesta edició, Editorial Efadós i Ajuntament de Sabadell

Direcció, coordinació i disseny:
Editorial Efadós

EDITORIAL EFADÓS

Carrer d’Edison, 3 · Nau A
Pol. ind. Les Torreneres
08754 El Papiol (Barcelona)
Telèfon 936 731 212
efados@efados.cat
www.efados.cat

AJUNTAMENT DE SABADELL

Plaça de Sant Roc, s/n
08201 Sabadell (Barcelona)
Telèfon 937 45 31 00
<https://web.sabadell.cat/>

Amb el suport de:

Assessorament lingüístic:
M. Neus Doncel Saumell

Fotocomposició de la portada:
© Editorial Efadós

Fotografia de la portadella:
Josep Renom Costa / AHS

Acrònims:
ACVOC-AHT (Arxiu Comarcal del Vallès Occidental - Arxiu Històric de Terrassa)
AFUES (Arxiu Fotogràfic Unió Excursionista de Sabadell)
AHS (Arxiu Històric de Sabadell)
IPAC (Institut de Patrimoni Cultural. Vilanova i la Geltrú)
MAS (Museu d’Art de Sabadell)

ISBN: 978-84-945845-9-6
Dipòsit legal: B 18737-2023
Imprès a Catalunya

Tota forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d’aquesta obra només pot ser realitzada amb l’autorització dels seus titulars, salvant l’excepció prevista per la llei. Si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d’aquesta obra, dirigiu-vos a CEDRO (Centre Espanyol de Drets Reprogràfics). www.cedro.org.

ÍNDEX

• • • • •

Presentació	7
Pròleg	9
1 L’arribada de la fotografia a Sabadell	11
2 Anem a cal Retratista	25
3 El 1903. L’any que va canviar tot	61
4 Concursos i exposicions. Sabadell més enllà dels seus límits	71
5 La fotografia ‘amateur’. Una pràctica a l’alça	85
6 La fotografia artística. Del pictorialisme a les avantguardes	115
7 La fotografia documental. Entre l’estètica i la crònica	135
8 La fotografia industrial i publicitària. La bellesa de les màquines	155
9 El ‘boom’ de la targeta postal	168
10 Dones i fotografia. Una falsa absència	187
Índex onomàstic	198
Bibliografia	199
Agraïments	200

Doctor Robert y Casa Consistorial.

Papeleria Sabadellense.—J. Obradors

JOSEP OBRADORS PASCUAL / AHS

PRESENTACIÓ

VALORANT EL PATRIMONI FOTOGRÀFIC DE SABADELL

Engràcia Torrella Suñé, directora del Museu d'Art de Sabadell

Joan Comasòlivas Font, director del Museu d'Història i de l'Arxiu Històric de Sabadell

El llibre que us presentem a continuació és el catàleg de l'exposició «Objectiu Sabadell. Història de la fotografia a Sabadell, 1860-1936», que han organitzat i presentat conjuntament el Museu d'Art, el Museu d'Història i l'Arxiu Històric de Sabadell en el marc de la Festa Major d'enguany.

No obstant això, aquest projecte no hauria vist la llum sense una bona trama de complicitats. En primer lloc, cal agrair la col·laboració d'entitats públiques i privades que han cedit en préstec una part del seu llegat, però també hem de reivindicar, com no podia ser d'una altra manera, el paper de molts particulars que durant anys han confiat en les institucions municipals obrint els seus calaixos per mostrar-nos els àlbums de fotografies que tenien guardats, sense oblidar finalment la col·laboració d'un gran nombre de persones que desinteressadament han anat aportant un granet de sorra amb els seus coneixements. Sense tots ells, hauria estat impossible construir el discurs sobre la història de la fotografia a Sabadell que us explicarem a continuació.

En aquest context, «Objectiu Sabadell» s'afegeix al treball que des de les darreres dècades el Museu d'Art, el Museu d'Història i l'Arxiu Històric han dedicat especialment a la fotografia. Així, el Museu d'Art de Sabadell ha integrat la fotografia, tant històrica com contemporània, en el programa de col·leccions i d'exposicions habitual, i ha prioritzat la recuperació dels fotògrafs sabadellencs que han fet de la fotografia el seu mitjà artístic d'expressió. Fruit d'aquesta tasca, avui podem gaudir a la col·lecció d'importants

conjunts fotogràfics que han ingressat en forma de compra, dipòsit o bé de donació. Aquests fons es conserven, documenten, s'estudien i es mostren en forma d'exposicions temporals, com, per exemple, les dedicades a Joan Vilatobà, Albert Rifà, Rafael Molins o Francesc Esteve. Per la seva banda, el Museu d'Història també ha dedicat exposicions monogràfiques a fotògrafs locals com Francesc Casañas Riera o Joan Balmes Benedicto. Val a dir que totes aquestes mostres han anat acompanyades d'un catàleg, un producte imprescindible per valorar tot aquest llegat.

Des d'aquestes ratlles volem aprofitar l'oportunitat per reivindicar la importància de la recerca històrica. Gràcies a ella ara coneixem molt millor els fotògrafs sabadellencs i podem valorar el patrimoni que conservem a les nostres institucions. En aquest cas, el treball l'ha dut a terme el comissari de l'exposició, David González, que alhora és tècnic de l'Arxiu Històric de Sabadell i que ha seleccionat més de 500 fotografies i l'obra d'una setantena de fotògrafs i fotògrafes per construir el relat d'aquesta història, una història que situa Sabadell com un dels *pools* fotogràfics catalans més destacats al llarg del primer terç del segle xx. En aquest catàleg trobareu una síntesi de l'estudi acompanyada d'un recull de més de 200 imatges, moltes d'elles inèdites i amb un alt valor artístic o documental.

Esperem que pugueu gaudir de la seva lectura i que provoqui l'interès per a nous estudis i descobertes. Des del Museu d'Art, el Museu d'Història i l'Arxiu Històric de Sabadell l'entenen com l'inici de molts altres projectes que han de venir.

JOSEP BOIXADERA PONSÀ / COL·LECCIÓ PARTICULAR

PRÒLEG

ENTRE TELERS I FOTOGRAFIES

María de los Santos García Felguera
Professora de la Universitat Pompeu Fabra

Durant l'últim quart del segle XIX, en totes les ciutats industrials europees el desenvolupament industrial va implicar també el de la fotografia en un doble vessant. D'una banda, els negocis de fotògrafs professionals que s'obrien als carrers principals per satisfer una demanda creixent de retrats que reflectissin el nou estatus adquirit per les famílies burgeses i també la imatge de les persones que treballaven a les fàbriques. Els professionals del retrat solien oferir, a més, vistes de la ciutat, dels seus monuments i dels voltants (un camp idíl·lic al qual quedaven pocs anys de vida). Tant les vistes com els retrats es podien colleccionar en forma d'àlbums o enviar a la família i els amics que eren lluny. D'altra banda, la fotografia va ser també un passatemps per a les classes acomodades, que podien permetre's comprar les càmeres i els materials per practicar-la, i, sobretot, tenien temps lliure per dedicar a aquesta afició. Així havia estat des del naixement de la fotografia en els anys centrals del segle XIX, però es va estendre en els anys finals, quan unes màquines de retratar més lleugeres i una tècnica més senzilla van facilitar-ne la pràctica.

Així va passar a Sabadell, una de les «segones ciutats de Catalunya», com a Glasgow o a Manchester. No obstant això, a la ciutat catalana, la presència d'aquests fotògrafs es va oblidar fins als anys vuitanta del segle XX, quan –al caliu dels primers estudis sobre la història de la fotografia a Espanya– van començar a sortir a la llum algunes figures, com Vilatobà. Però ha estat David González

Ruiz qui ha abordat per primera vegada un estudi de conjunt de tot el que va succeir a la ciutat en el camp de la fotografia des dels seus primers passos fins al 1936. L'àmplia i profunda recerca que va dur a terme en la seva tesi doctoral ha continuat en el seu llibre *Sabadell desaparegut* (Efadós, 2022) i ara amb *Objectiu Sabadell*, el catàleg de l'exposició homònima, celebrada en els Museus d'Art i d'Història.

Entre els nombrosos atractius del llibre cal destacar la riquesa i la varietat d'imatges que ofereix, moltes d'elles inèdites: des de retrats d'estudi fets el 1860 fins a targetes postals datades a l'inici del segle XX i fotografies «artístiques» o industrials, aparentment oposades, però totes fetes acuradament i de vegades amb intervencions manuals. Una altra part important és la dedicada a la tasca de les dones com a professionals responsables de negocis fotogràfics i, sobretot, com a aficionades que feien anar la càmera per expressar-se lliurement, com Maria Codina i Josepa Izard, o per jugar-hi i «fer-hi teatre», com Anita Figueras.

David González Ruiz ofereix una història de la fotografia a Sabadell rica, seriosa i molt documentada (en part, gràcies al treball d'arxiver a la ciutat), i, al mateix temps, amena, que atraurà públics amb interessos diversos, com la història local, la història de la fotografia, els arxius o la simple curiositat. El llibre *Objectiu Sabadell* valora el patrimoni fotogràfic de Sabadell i la necessitat de conservar-lo (tant a les mans públiques com privades), estudiar-lo i donar-lo a conèixer a un públic ampli.

En aquesta pàgina, a dalt, un tren impulsat per una màquina de vapor a l'estació del Nord entre el 1900 i el 1903. A baix, una vista general de l'esmentada estació publicada al *Portfolio Anunciador de Sabadell* el 1898.

CAPÍTOL 1

L'ARRIBADA DE LA FOTOGRAFIA A SABADELL

Els orígens de la fotografia a Sabadell cal situar-los al llarg de la dècada del 1860 quan la Diputació Provincial de Barcelona encarrega dues fotografies després d'inaugurar el pont de la Salut. Paral·lelament, durant aquells anys, també s'estableixen els primers fotògrafs ambulants a la ciutat.

L'any zero de la fotografia comença amb la presentació del daguerreotip a l'Acadèmia de les Ciències de París el 7 de gener del 1839. En aquell moment, Sabadell estava a punt de convertir-se en un dels principals centres de la indústria llanera espanyola. La ciutat creixia al ritme de la revolució industrial, però el nucli continuava essent el d'una petita vila. Caldrien diversos projectes urbanístics (1858, 1862-1865 i 1880-1886) per regular aquell extraordinari creixement.

Durant el regnat d'Isabel II, l'art sabadellenc va passar de les tendències neoclàssiques al romanticisme. Entre els pioners del moviment romàntic a la ciutat destaquen noms com el pintor i escultor Lluís Vermell Busquets, conegut pel malnom d'«el Pelegrí» i que va

ser un dels pintors miniaturistes més prestigiosos del Principat; el retratista Josep Margalef Sirvent, que decorà algunes mansions senyorials i la primera estació del Nord, o el pintor Ramon Quer Vidal, que també era amic de Margalef. Tots ells tenien en comú la seva afició per la fotografia.

En aquest context d'embranchada per la revolució industrial va néixer l'Acadèmia de Belles Arts el 1880 que, com veurem més endavant, acabaria tenint un paper cabdal en la promoció de la fotografia a Sabadell. Segons el periodista Plàcid Garcia-Planas, la idea de la seva creació «va ser molt més fruit d'un impuls del tot nou que no pas la culminació i maduració d'un ambient artístic». Dins d'aquest marc de joventut i espontaneïtat hi va tenir un paper decisiu un dels fundadors: Joan Figueras

Soler, molt influenciat per l'univers pictòric de l'Escola d'Olot i, al cap d'uns anys, pare d'Anita Figueras, que serà una de les fotògrafes sabadellenques més destacades del primer terç del segle xx. Els altres dos pioners de l'Acadèmia de Belles Arts foren un jove Joan Vila Cinca, que tenia 24 anys, i l'abans esmentat Ramon Quer. El pintor Vila Cinca també va acabar fascinat per la modernitat de la fotografia i l'any 1889 es va comprar una càmera en un dels seus viatges a París. A banda de patriarca de la pintura sabadellenca i ànima de l'Acadèmia, Joan Vila Cinca va ser un excel·lent pedagog i entre la primera fornada de deixebles destaca la figura de Joan Vilatobà Fígols, iniciat com a pintor però que acabarà essent un dels màxims representants del pictorialisme a l'Estat. És probable que fos el mestre Vila Cinca qui li introduís el «cuc» de la fotografia.

Uns quants anys abans, el 1855, s'havia inaugurat la línia de tren entre Sabadell i Barcelona que seria coneguda com els «ferrocarrils del Nord». La proximitat a la capital catalana sempre havia marcat el caràcter de Sabadell, però la millora de les comunicacions va intensificar-ne els lligams. Per als negocis i per a la cultura era un estímul però, inicialment, per a la fotografia va suposar una competència insuperable, atès que la burgesia sabadellenca sovint preferia desplaçar-se a la metròpoli per fruir dels serveis d'un fotògraf reconegut i obtenir, així, un producte exclusiu que al principi només estava a l'abast d'unes quantes butxaques.

Encara que sembli una contradicció, cal començar aquest capítol parlant d'una fotografia que no va poder ser, però que, si s'hagués realitzat, hauria canviat el relat de tot el que explicarem. L'autor de la fallida imatge podria haver estat el gal·lès Charles Clifford, el primer fotògraf oficial de la casa reial espanyola, que sempre acompanyava la reina Isabel II en els seus viatges quan aquesta intentava consolidar la monarquia en un país

turmentat per les guerres carlines, la crisi econòmica i la corrupció governamental.

Que en tinguem constància, d'aquesta sonada visita no n'ha quedat cap rastre fotogràfic malgrat que entre els acompanyants devia haver-hi el fotògraf Charles Clifford. Només dos dies més tard, el 30 de setembre, Isabel II decidia desplaçar-se a Montserrat aprofitant que la línia ferroviària del Nord arribava a Manresa i, durant el trajecte, va fer una parada tècnica a Terrassa. L'alcalde egarenc Josep Alegret va rebre la comitiva regalant al príncep hereu una manta fabricada a la ciutat. En agraïment, Isabel II va prometre visitar Terrassa l'endemà. En només 24 hores es van engalanar els carrers i construïren un senzill però elegant arc de triomf davant de l'estació. Aquesta escena si que va ser immortalitzada per la càmera de Charles Clifford i està inclosa en l'àlbum *Recuerdos fotográficos del Viaje de SS.MM. y AA.RR. a las Islas Baleares, Cataluña y Aragón*.

Malgrat que tots els cronistes del moment reconeixien la importància de la visita d'Isabel II a Sabadell, com hem dit, no n'ha quedat cap evidència fotogràfica. En canvi, a la veïna Terrassa, on tot va ser més improvisat, Clifford sí que va realitzar la que és coneguda com la primera imatge de la ciutat. Els motius que poden explicar els fets són múltiples. Per una banda, podria donar-se el cas que l'anelhada fotografia de Sabadell no s'arribés a fer mai perquè l'autor aquell dia estava indisposat, perquè la meteorologia no era favorable o perquè, senzillament, l'objecte fotogràfic no va ser tècnicament ben executat i Clifford el va descartar: o potser –i encara pitjor– el vidre es va trencar en un dels viatges d'anada i tornada. Qualsevol d'aquests supòsits hauria impedit el primer testimoni gràfic de la ciutat de Sabadell, però, si alguna cosa ens ensenya la investigació, és que només serà el pas del temps el que acabi dictant si la fotografia sabadellenca de Charles Clifford al final va poder ser o no.

DOMINGO BENESSAT FOLCH / AHS

FOTOGRAFIA UNIVERSAL ROVIRA Y DURÁN / AHS

La inauguració del pont de la Salut, 1863

El període isabelí va propiciar una transformació del paisatge urbà sabadellenc. Un dels canvis més destacats va ser la construcció d'una carretera en direcció a Caldes de Montbui que facilités la connexió amb Vic. La infraestructura exigia la construcció d'un pont per travessar el riu Ripoll, que avui popularment es coneix com a «pont de la Salut» perquè permet l'accés al santuari de la Mare de Déu de la Salut, situat a l'altre marge del Ripoll, ja als afores de la ciutat. El projecte, finançat per la Diputació Provincial de Barcelona, va

tenir un cost de 379.840 rals i s'encarregà al mestre d'obres Antoni Obradors. Sabem que a darrera hora la Diputació va contractar els serveis de l'estudi Fotografia Universal per un import de 1.860 rals de billó. Era una despesa esperada en el pressupost i decidiren imputar-la al capítol d'imprevistos. El resultat foren dues fotografies magistralment executades pel fotògraf d'origen francès Desiré Corbin, que treballava per Fotografia Universal. En la primera s'aprecia una panoràmica del pont de la Salut amb el vapor de

ca la Daniela al fons i, a l'altra, es pot veure la llera del riu Ripoll amb el pont i el molí d'en Torrella en darrer terme. Probablement el maig del 1864, les fotografies ja estaven fetes, perquè el constructor del pont, el mestre d'obres Josep Antoni Obradors, en remet dues còpies a l'Arxiu Municipal de Sabadell perquè «recuerden a las corporaciones venideras la importancia de la obra». Aquestes dues imatges tenen la particularitat d'estar dedicades a l'advocat sabadellenc Tomàs Viladot, que havia defensat la construcció del pont.

FOTOGRAFIA UNIVERSAL ROVIRA Y DURÁN / AHS

Qui hi havia al darrere de l'estudi Fotografia Universal?

La firma Rovira y Durán era una societat fotogràfica barcelonina que, sota el nom comercial de Fotografia Universal, era dirigida per l'acreditat «Monsieur D. Corbin», un antic treballador dels laboratoris de la casa Disdéri de París i també d'altres estudis de la capital catalana, com l'Establecimiento Fotográfico Franco-Hispano-Americano, propietat d'Oscar Audouard. Durant la dècada del 1860, disposar d'algun element francès entre els treballadors o els propietaris del negoci fotogràfic donava un aire cosmopolita i modern.

Així doncs, les dues primeres vistes que coneixem del terme municipal de Sabadell foren un encàrrec de la Diputació Provincial de Barcelona. La seva realització segur que no va estar exempta de dificultats, perquè, aleshores, els fotògrafs com Desiré Corbin havien de traslladar els seus equips i laboratoris per camins que sovint encara estaven en construcció o, en el millor dels casos, aprofitant els trams de ferrocarril inaugurats feia poc. Malgrat els possibles entrebancs, el projecte va reeixir i, amb els anys, una de les imatges fins i tot va

acabar servint de font d'inspiració per a un gravat que es va publicar el 14 de maig del 1865 a la revista il·lustrada *El Museo Universal*.